

L'escultor de Déu

*Un viatge a l'època medieval de la mà
d'un dels grans del gòtic a Catalunya*

VICENÇ AGUADO I CUDOLÀ
Escriptor

La meua fascinació pel patrimoni cultural m'ha dut a escriure la novel·la històrica "L'escultor de Déu", finalista del IV Premi Gregal de Novel·la, i publicada per aquesta editorial. El protagonista és l'escultor Jordi de Déu, que es va canviar el nom pel de Jordi Joan. Va viure entre els segles XIII i XIV, un moment cabdal de la nostra història marcat pel llarg regnat del rei Pere III, anomenat el Cerimoniós, que contrasta amb els breus regnats dels seus fills, Joan el Caçador i Martí l'Humà. En aquella època es va crear la Generalitat de Catalunya i hi va haver la guerra amb Castella pel control peninsular, l'expansió per la Mediterrània, la lluita dels nobles pel control del territori, la persecució dels jueus i el canvi de dinastia reial. Aquesta època cabdal, plena d'èpica, ha marcat el nostre destí actual com a poble i com a nació.

La història de l'escultor és realment apassionant. Era grec i originari de Messina, a l'illa de Sicília, territori que llavors es disputaven els reis del Casal de Barcelona i els de la Casa d'Anjou. Va ser capturat com esclau i venut a un mestre anomenat Jaume Cascalls. Era un esclau cristià, segurament del ritu grec, en territori de la Cristiandat. Si bé el més habitual era l'existència d'esclaus sarraïns, també existien cristians com a conseqüència dels conflictes existents en aquella època. En la novel·la, la recerca de la llibertat és un dels fils conductors que mouen el protagonista i una vegada l'escultor ha assolit

aquesta es veurà condicionat per les decisions dels poderosos. En la trama, que evidentment barreja realitat amb ficció, hi ha diverses històries: de superació i creixement personal, d'amor i separació de l'estimada, de la complicada relació entre el que era mestre i amo amb el deixeble i esclau, de conspiracions, lluites i corrupció. Es parla no solament de la història dels poderosos, sinó de la vida quotidiana de la majoria de la població.

TARRAGONA

Façana de la catedral.
Grup escultòric en el
que intervingué Jordi
de Déu (c. 1370)

A l'esquerra:
POBLET
Tomba de la comtessa
Joana d'Empúries
-filla del rei Pere el
Cerimoniós- obra de
Jordi de Déu (s. XIV)
Està situada a l'església.
Conserva restes de
policromia original.
Fotografies: Rafael
López-Monné.

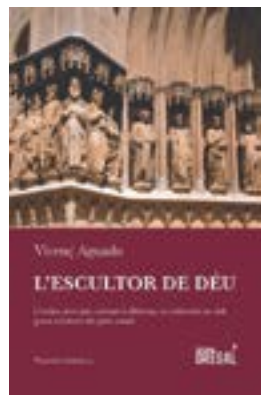

POBLET
Porta Reial. Escuts de Pere el Cerimoniós i de Catalunya, ambdós de Jordi de Déu (s. XIV)
Fotografies: Rafael López-Monné.

De la mà del seu amo, en Jordi va participar en moltes de les obres més rellevants de la Catalunya d'aquella època: la Seu Vella de Lleida, el Monestir de Poblet, la catedral de Tarragona, la catedral i el Consell de Cent de Barcelona i l'Hospital de la Santa Creu, entre d'altres. Va arribar a ser nomenat mestre major del panteó reial de Poblet. El seu fill, Pere Joan, va ser un dels representants més importants a Catalunya del gòtic internacional i entre les seves obres en destaca el medalló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat. En canvi, l'altre fill, Anton Joan, que també va ser escultor, va morir jove, i la seva figura va quedar eclipsada.

L'obra cabdal en la qual va participar Jordi de Déu, va ser el panteó reial del monestir de Poblet. En aquells moments Poblet i Santes Creus eren les dues opcions més importants que tenia el rei Pere III per construir el seu panteó, ja que eren els dos llocs més importants on havien estat enterrats els seus avantpassats. El Cerimoniós va decantar-se finalment per Poblet i va ordenar que els seus descendents no poguessin ser reconeguts com a sobirans si no escollien aquest panteó com a lloc per a la seva sepultura. En l'obra van intervenir destacats mestres com Aloi de Montbrai, Jaume Cascalls i el mateix Jordi de Déu. La decisió de situar les escultures elevades en un arc, que va ser dissenyat finalment per en Cascalls, el va convertir en un panteó reial singular que destacava per la seva gran majestuositat. En Jordi de Déu va intervenir primer com a esclau d'en Cascalls i després, a la mort d'aquest, com a mestre major. Així, podem esmentar la tomba de Mata d'Armanyac, l'esposa d'en Joan el Caçador o el Descurat; la infanta i comtessa Joana d'Empúries, filla del Cerimoniós, que es va enemistar amb el seu pare pel seu espòs, o les tombes dels infants reials. Durant la construcció del panteó, trobem també la història de Sibil·la de Fortià, que quan era amant era acceptada i quan esdevé reina és rebutjada pels fills de Pere el Cerimoniós, i de Violant de Bar, la nora que no es vol. Dues reines enfrontades que representaven mons oposats: la baixa noblesa que creixia buscant el seu lloc a la Cort i l'alta noblesa que volia conservar els privilegis. Tot això envoltat d'acusacions de bruixeria i de corrupció.

Del rastre de Jordi de Déu no solament tenim les obres que han arribat als nostres dies, sinó també documentació que dona testimoni tant d'aquestes obres com d'aquelles que han desaparegut. Aquesta documentació és molt rellevant per a atribuir amb certesa les obres escultòriques, per a conèixer l'època en què es van construir, qui les van encarregar i el preu que van pagar, així com detalls sobre les obres, com poden ser els materials emprats o les escenes que havien d'il·lustrar-les. A través de les obres i la documentació, podem veure la seva mobilitat pel territori en funció dels diversos encàrrecs que rebien. També veiem documentat com el rei Cerimoniós, malgrat que s'endarrerava en els pagaments als mestres escultors pels deutes que assumia en les guerres, els exigia "sota pena d'ira i d'indignació nostra" que complissin escrupolosament amb els encàrrecs.

L'escultor de Déu (Novela històrica)
Vicenç Aguado i Cudolà
Editorial Gregal, 2016

Dissortadament, el panteó reial va ser destruït en gran part a l'època de l'exclaustració i desamortització, al segle XIX. Durant el franquisme, va ser objecte d'una polèmica restauració de la mà de l'escultor Frederic Marès, en la que es van utilitzar elements que s'havien conservat, sense que avui pugui distingir-se clarament el que és la rehabilitació de l'obra original. En canvi, les tombes dels infants, que no van quedar afectades per aquesta restauració, resulten més clarament identificables. Un dels diversos fragments, consistent en un cap coronat, és al Musée National du Moyen Age, a París. D'altres fragments, els podem veure al museu del monestir de Poblet i a altres prestigiosos museus i col·leccions.

En el monestir de Poblet podem trobar a la Porta Reial, entremig de les dues torres monumentals que el protegeixen, els senyals heràldics d'en Pere III, els quals han estat atribuïts a en Jordi de Déu. Tot el monestir esdevé el símbol del poder i la glòria reial. Posteriorment, el mestre Jordi va realitzar un encàrrec similar a la façana gòtica de l'antic Consell de Cent i actual Ajuntament de Barcelona. En aquest cas, el símbol representa els privilegis que arrencaven al rei els consellers de la ciutat que incorporen la creu de Sant Jordi al senyal reial. A Barcelona, el tema dels esclaus cristians i la persecució dels jueus és un element important del relat on tornarà en Jordi de Déu realitzant encàrrecs pel bisbe Ramon d'Escales i on es creua un conflicte de jurisdiccions eclesiàstica i civil.

Una de les obres més emblemàtiques que es conserven d'en Jordi de Déu és el retaule d'alabastre de Sant Llorenç que hi ha a l'església de Santa Coloma de Queralt. Una de les singularitats més rellevants de l'escultura gòtica a les terres de Tarragona i Lleida és la gran presència de retaules de pedra quan el més habitual era fer-los de fusta pintada.

PARIS

Fragment procedent del Panteó Reial de Poblet, obra de Jordi de Déu (Musée National du Moyen Age, París)

MUSEU DE POBLET
Plorant, obra de Jordi de Déu (s. XIV) fragment original de les tombes reials. Conserva restes de policromia original.

VALLFOGONA DE RIUCORB

Retaule de la Concepció per a l'església de Santa Maria, del qual es conserven quatre escenes (1375)
Fotografia: Elena Milà Fortuny.

A la dreta: SANTA COLOMA DE QUERALT
Retaule d'alabastre de Sant Llorenç, a l'església parroquial, una de les obres més ben conservades de Jordi de Déu (entre 1386 i 1387)
Fotografia: Josep M Rovira.

Aquest retaul va ser encarregat per Elisendis, vídua d'en Pere Ferrer, l'escut dels quals que porta el senyal parlant d'una ferradura és esculpit en el retaul. No s'ha localitzat el contracte original però sí un rebut per la quantitat que es va pagar. El retaul està presidit per la figura de Sant Llorenç amb el símbol del seu martiri, la graella, i està envoltat de quatre grans escenes que representen moments de la vida del sant: la curació d'un cec, la flagel·lació, la donació als pobres i la curació del mal de cap de la vídua Ciriaca. A partir d'aquestes imatges, en la novel·la es ficcionen diversos fets que s'envolten en la construcció del retaul on cobra protagonisme tant el mal de cap físic com les tribulacions de la vídua Elisendis, que és qui encarrega el retaul, tot envoltat d'esdeveniments com el comerç del safrà, que estava en mans dels jueus, o l'escena de la flagel·lació.

Un altre retaul és el de Vallfogona de Riucorb, dedicat a la Concepció, del qual es conserven quatre escenes en la seva església i, probablement, una imatge de Santa Anna que es troba actualment al Museu Episcopal de Vic. També en Jordi de Déu va

realitzar una de les creus monumentals de pedra que hi havia a Montblanc.

En la seva cerca de la llibertat, l'escultor de Déu viurà un seguit de vivències i aventures en diversos escenaris. El castell de l'Espluga de Francolí que en aquella època pertanyia als cavallers de Rodes que és com llavors s'anomenaven als Hospitalers. Un fet històric és que en aquest lloc el nostre escultor va ser empresonat en aquest castell per exhibir una arma en aquesta vila. A partir d'aquí, la novel·la construeix un relat en què sorgeix un antagonista, personatge de ficció, anomenat Galcerà Descamps, a través del qual es construeix una història de venjança, odi i perdó.

Com es pot veure, a través de les petjades de l'escultor de Déu podem descobrir una època fascinant de la nostra història, amb diversos escenaris plens d'èpica i art. Es tracta d'una novel·la arrelada al territori que vol revalorar l'immens patrimoni que tenim. ■

